

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ ФАКУЛТЕТ ЗА ХОТЕЛИЈЕРСТВО И ТУРИЗАМ У ВРЊАЧКОЈ БАЊИ			
ПРИМЉЕНО 12. 06. 2023			
ОРГ.ЈЕД.	БРОЈ	ГР.ЈЕД.	ВРЕДНОСТ
	1377		

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТА ЗА ХОТЕЛИЈЕРСТВО И ТУРИЗАМ У ВРЊАЧКОЈ
БАЊИ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ**

Предмет: Извештај Комисије о оцени докторске дисертације

Одлуком Наставно-научног већа Факултета за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу, број 889 од 11.04.2023. године и Већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу, број IV-02-311/16 од 17.05.2023. године, именовани смо за чланове Комисије за писање Извештаја о оцени докторске дисертације кандидата **Немање Филиповића** под насловом „**Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације**”.

На основу увида и анализе урађене и предате докторске дисертације, Комисија за писање Извештаја о оцени докторске дисертације и за њену јавну одбрану подноси Наставно-научном већу Факултета за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1.1. Основни биографски подаци

Немања Филиповић рођен је 29.07.1982. године у Аранђеловцу. Основну школу и гимназију завршио је у Аранђеловцу. Географски факултет Универзитета у Београду уписао је 2001/02. године. Дипломирао је 27.04.2013. године, одбранивши дипломски рад на тему „Географско-еколошке карактеристике водоснабдевања општине Аранђеловац” из предмета Животна средина са оценом 10 (десет).

Докторске академске студије на Факултету за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу, студијски програм Менаџмент у хотелијерству и туризму, уписао је у новембру 2016. године. Све испите предвиђене наставним планом докторских академских студија на овом факултету положио је са просечном оценом 10,00.

У току студија радио је у компанији „Jet Direct”, специјализованој за увоз, дистрибуцију и продају материјала и опреме за дигиталну штампу великог формата, маркетинг и промотивну опрему, на радним местима менаџер логистике и регионални менаџер продаје.

У звање стручног сарадника за ужу научну област Туризам изабран је 28.04.2014. године на Високој технолошкој школи струковних студија Аранђеловац. У звање асистента за ужу научну област Туризам и географија изабран је 22.09.2017. године на Високој технолошкој школи струковних студија Аранђеловац. Од 2019. године запослен је на Академији струковних студија Шумадија и ангажован на предметима Увод у туризмологију, Основе животне средине у туризму, Туристичка географија, Посебни облици туризма, Маркетинг у туризму, Националне гастрономије, Менаџмент туристичких дестинација, Екотуризам и заштита природе и Менаџмент специјалних догађаја. Током рада у школи обављао је и следеће функције: помоћник директора за наставу (2014-2017), заменик председника Савета школе (2014-2018), председник Комисије за упис (2014-2017), председник Тима за промоцију школе (2014-2017), Координатор маркетиншких активности Академије Шумадија(2020-данас), члан Савета Академије (2022-данас). Један је од оснивача канцеларије за каријерно вођење на Високој технолошкој школи. Члан је Организационог одбора научно-стручне конференције „АРА” на тему „Заштита животне средине и туризам”. Као координатор стручне праксе департмана школе Менаџмент у туризму иницирао је сарадњу и потписивање споразума о пословно-техничкој сарадњи са бројним хотелима, туристичким агенцијама и јавним установама. Био је члан бројних комисија школе као што су: Комисија за развој нових студијских програма основних струковних и мастер струковних студија, Комисија за припрему документације за акредитацију нових студијских програма и Комисија за само вредновање школе.

Учествовао је на међународном *Erasmus+ Programme of the European Union* пројекту „Waste managment curricula reforme through partenrship with public and private sector WaMPPP561812-EPP-1-2015-EPPKA2-CBHE-JR”.

Кандидат је члан Српског географског друштва, члан Асоцијације просторних планера Републике Србије, сарадник Привредне коморе Србије као аутор текстова за Часопис привредног форума младих на тему „Развој предузетништва у туризму на просторима Шумадије” 2016. године и активан члан Центра за развој Руског географског друштва у Србији од 2016. године до данас. Похађао је и успешно савладао обуке на тему „Иновативни здравствено туристички производи - Основ конкурентности дестинације здравственог туризма”, „Брендирање туристичких потенцијала Србије” и „Допринос сеоског туризма руралном развоју” на Факултету за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи.

Основне области научног истраживања кандидата су: туризам, менаџмент и бизнис. Говори и служи се енглеским језиком. У раду користи оперативни систем Windows и програмске пакете MS Office, Adobe Reader, SPSS и Gretl.

1.2. Научно-истраживачки рад

Кандидат Немања Филиповић се у свом научно-истраживачком раду бавио актуелним темама из области развоја туристичких дестинација у оквиру научне области Менаџмент и бизнис, уже научне области Макроекономски менаџмент, којој припада и тема докторске дисертације.

У досадашњем научно-истраживачком раду, кандидат је објавио следеће ауторске и коауторске радове који га квалификују за наведену научно-истраживачку област:

М51 – Рад у врхунском часопису националног значаја

1. Ризнић, Д., Дукић, А., и **Филиповић, Н.** (2016). Циркуларна економија у функцији заштите животне средине. *Ecologica*, 23(82), 187-193.
2. Ризнић, Д., Дукић, А., и **Филиповић, Н.** (2017). Екотуризам и одрживи развој. *Ecologica*, 24(86), 334-340.

М53 – Рад у националном часопису

1. **Filipović, N.** (2018). Intangible cultural heritage as a motive for tourists to choose the tourist destination Arandjelovac. *Hotel and Tourism Management*, 6(1), 53-62.

М43 – Монографска студија

1. Станковић, С., Вујић, М., и **Филиповић, Н.** (2019). *Туристичка географија*. Аранђеловац: Висока технолошка школа струковних студија, 122. стр.

М61 - Предавање по позиву са скупа националног значаја штампано у целини:

1. Гардешевић-Филиповић, М., и **Филиповић, Н.** (2016). Вишекритеријумска оптимизација као подршка избору дестинације у конгресном туризму. *Конференција АРА „Заштита животне средине и туризам”*, Аранђеловац, Србија, стр. 46-55.
2. Јовановић, Љ., **Филиповић, Н.**, и Милетовић, Н. (2016). Туризам и однос туристичког и просторног планирања. *Конференција АРА „Заштита животне средине и туризам”*, Аранђеловац, Србија, стр. 270-275.

2. ПРИКАЗ СТРУКТУРЕ И САДРЖАЈ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата **Немање Филиповића** под насловом „**Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације**” написана је на vii + 189 страна штампаног текста, формата А4, јединичног прореда и стандардне величине слова. Поред уобичајених елемената као што су: Насловна страна (на српском и енглеском језику, две стране), Апстракт (на српском и енглеском језику, две стране), Садржај (две стране), Списак слика и Списак табела (две стране), Увод (шест страна), Закључак (три стране), Литература (деветнаест страна), Прилог (десет страна), Биографија аутора (две стране), Образац 1 - Изјава аутора о оригиналности докторске дисертације (једна страна), Образац 2 - Изјава аутора о истоветности штампане и електронске верзије докторске дисертације (једна страна) и Образац 3 - Изјава аутора о искоришћавању докторске дисертације (две стране), докторска дисертација садржи четири логички повезане целине: Први део – *Туристичка дестинација - сложен и динамичан систем* (34 стране), Други део – *Конкурентност туристичке дестинације* (45 страна), Трећи део – *Детерминанте конкурентности туристичке дестинације* (35 страна), Четврти део – *Емпиријско истраживање кључних детерминанти Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације* (37 страна). Списак референци обухвата 359 извора литературе и 12 интернет извора. Поред наведеног, докторска дисертација садржи 19 слика и 16 табела.

2.2. Предмет, циљеви, хипотезе и истраживачка методологија

Предмет докторске дисертације јесте проучавање кључних детерминанти конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. Стратегијом развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године Аранђеловац и Топола су препознати као јединствена туристичка дестинација, која се одликује повољним природним условима погодним за развој туризма (Влада Републике Србије, 2016). Кандидат наводи да подручје Аранђеловца и Тополе има јединствене природне услове погодне за развој здравственог, рекреативног, руралног и *sra* туризма, али и богато нематеријално културно наслеђе, које спада у једнако атрактивне елементе за привлачење туриста. Поред тога, кандидат наводи да је релативно спор и неефикасан процес транзиције учинио да примарни и секундарни сектор још увек осећају снажне последице економских и друштвених дешавања с краја прошлог века. Отуда јачање конкурентности овог подручја као туристичке дестинације може смањити притисак и зависност од примарног и секундарног сектора привреде и повећати диверсификацију привредне активности. Истовремено може бити средство за унапређење економске одрживости маргинализованих подручја (села), подстицањем социјалне обнове и

побољшањем животних услова руралних заједница, експлоатисањем и промовисањем неискоришћеног природног и културног блага, са резултирајућим економским користима. Кандидат истиче да приходи које генеришу привредни субјекти из туристичке делатности, значајна средства и радна снага коју ангажују у креирању и испоруци туристичке услуге, намећу потребу изучавања фактора који утичу на развој дестинације и јачање њене конкурентности, као основе за привлачење нових туриста

Основни циљ дисертације јесте да се утврде детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. Поред основног, дефинисана су и три специфична циља. **Први специфични циљ** истраживања јесте да се испита утицај материјалних детерминанти на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. **Други специфични циљ** истраживања јесте да се испита утицај нематеријалних детерминанти на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. **Трећи специфични циљ** истраживања јесте да се испита утицај фактора макроекономског окружења на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

Сагласно предмету, основном и специфичним циљевима истраживања, у докторској дисертацији су дефинисане следеће хипотезе:

X_1 : Материјалне детерминанте имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{1.1}$: Инфраструктура има позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{1.2}$: Супраструктура има позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{1.3}$: Материјално културно наслеђе има позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{1.4}$: Рељеф и еколошко окружење имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{1.5}$: Хидрографија и извори минералних вода имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{1.6}$: Климатски услови и биогеографија имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

X_2 : Нематеријалне детерминанте имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{2.1}$: Људски ресурси имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{2.2}$: Гастрономија има позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

$X_{2.3}$: Фолклор и усмена предања имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

X_3 : Фактори макроекономског окружења имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

X_{3.1}: Политике развоја туристичке дестинације имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

X_{3.2}: Маркетинг и менаџмент туристичке дестинације имају позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

X_{3.3}: Туристичка тражња има позитиван утицај на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

У докторској дисертацији је примењена одговарајућа методологија истраживања карактеристична за област друштвених наука. Теоријске основе из области конкурентности туристичке дестинације представљене су применом дескриптивног метода. Прецизније речено, овај научни метод је коришћен за дескрипцију теоријских основа концепта туристичке дестинације као сложеног и динамичног система, односно концепта конкурентности и модела конкурентности туристичких дестинација. Такође, коришћен је и за представљање кључних детерминанти конкурентности туристичке дестинације, док је метод анализе коришћен у сврху њихове анализе, као и анализе конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације у контексту социјалне теорије размене и изабраних модела конкурентности. Метод синтезе је примењен како би се извели општи закључци.

За тестирање постављених хипотеза кандидат користи одговарајућу економетријску апаратуру. Тачније, коришћен је класичан мултиваријабилни регресиони модел, чији су параметри оцењени одговарајућим оцењивачима у зависности од тестова њихове валидности. Избор оцењивача је детерминисан тестовима валидности примене методе максималне веродостојности, односно методе квази-максималне веродостојности. За потребе прикупљања примарних података везаних за елементе материјалне и нематеријалне основе развоја дестинације и макроекономске факторе, као детерминанти конкурентности туристичке дестинације, развијен је упитник, модификацијом оригиналног упитника који је представио Goffi (2013), а који су касније унапредили Goffi et al. (2021).

Истраживање је спроведено на узорку од 372 испитаника који су током 2022. године посетили дестинацију, односно који су били запослени у неком од 58 конститутивних елемената дестинације. Кандидат истиче да се разлог због чега је истраживање спроведено на узорку који чине учесници на туристичком тржишту и на страни понуде и на страни гражње налази у чињеници да системски приступ туристичкој дестинацији подједнак акценат ставља на значај и туриста и учесника на страни понуде који раде у различитим фазама креирања туристичког производа као конститутивним елементима система. Истраживање је спроведено током 2022. године, у периоду мај-септембар, будући да су тада најискоришћенији капацитети дестинације, а испитаници су тврдње оцењивали применом петостепене Ликертове скале.

Адекватност узорка за тестирање валидности и поузданости упитника тестирана је применом *Kaiser-Meyer-Okin* (КМО) теста адекватности узорка, као и *Bartlett*-овог теста сферичности. Примарни подаци везани за детерминанте добијени су применом

укупних скорова заснованих на матрици компоненти. Будући да је реч о изучавању друштвене појаве, приликом примене ротације коришћена је *Promax* ротација са *Kaiser-овом* нормализацијом. Циљ ове ротације био је да се мала и средња ортогонална оптерећења сведу на нулу.

2.3. Садржај докторске дисертације

У складу са дефинисаним предметом и циљевима истраживања и постављеним истраживачким хипотезама, докторска дисертација има следећу структуру:

УВОД

ПРВИ ДЕО

ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА – СЛОЖЕН И ДИНАМИЧАН СИСТЕМ

1. Теоријски аспекти туристичке дестинације као сложеног и динамичног система
 - 1.1. Туристичка дестинација као сложен и динамичан систем
 - 1.2. Динамика туристичке дестинације као сложеног и динамичног система
2. Елементи туристичке дестинације као сложеног и динамичног система
3. Модел туристичке дестинације као сложеног и динамичног система
4. Управљање туристичком дестинацијом као сложеним и динамичним системом
5. Просторни развој туристичке дестинације као сложеног и динамичног система
6. Индикатори одрживости туристичке дестинације као сложеног и динамичног система

ДРУГИ ДЕО

КОНКУРЕНТНОСТ ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ

1. Концепт конкурентности туристичке дестинације
2. Модели конкурентности туристичке дестинације
 - 2.1. Дескриптивни модели конкурентности туристичке дестинације
 - 2.1.1. Richi-Crouch-ев модел конкурентности туристичке дестинације
 - 2.1.2. Dwyer-Kim-ов модел конкурентности туристичке дестинације
 - 2.1.3. Goffi-ев модел одрживог развоја конкурентности туристичке дестинације
 - 2.2. Модели конкурентности туристичке дестинације засновани на агрегатном индексу
 - 2.2.1. Модел конкурентности туристичке дестинације заснован на Индексу конкурентности путовања и туризма
 - 2.2.2. OECD-ов модел конкурентности туристичке дестинације
3. Индикатори конкурентности туристичких дестинација
4. Маркетинг конкурентне туристичке дестинације

- 4.1. Детерминисаност маркетинг стратегијских опција туристичке дестинације типовима дестинације и тржишним сегментима
- 4.2. Јачање имиџа и брэнда конкурентне туристичке дестинације
- 4.3. Улога маркетинг менаџмента туристичке дестинације у развоју конкурентности туристичке дестинације
5. Конкурентност туристичке дестинације у контексту теорије социјалне размене

ТРЕЋИ ДЕО

ДЕТЕРМИНАНТЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ

1. Теоријски аспекти детерминанти конкурентности туристичке дестинације као сложеног и динамичног система
2. Материјална основа као детерминанта конкурентности туристичке дестинације
 - 2.1. Материјална основа створена људским деловањем
 - 2.1.1. Инфраструктура
 - 2.1.2. Супраструктура
 - 2.1.3. Материјално културно наслеђе
 - 2.2. Материјална основа створена природним деловањем
 - 2.2.1. Рељеф и еколошко окружење
 - 2.2.2. Хидрографија и извори минералних вода
 - 2.2.3. Климатски услови и биогеографија
3. Нематеријална основа као детерминанта конкурентности туристичке дестинације
 - 3.1. Људски ресурси
 - 3.2. Нематеријално културно наслеђе
4. Макроекономско окружење као детерминанта конкурентности туристичке дестинације
 - 4.1. Политике развоја дестинације и институционална инфраструктура
 - 4.2. Маркетинг и менаџмент туристичке дестинације
 - 4.3. Карактеристике туристичке тражње
5. Основа конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације

ЧЕТВРТИ ДЕО

ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ КЉУЧНИХ ДЕТЕРМИНАНТИ КОНКУРЕНТНОСТИ АРАНЂЕЛОВЦА И ТОПОЛЕ КАО ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ

1. Преглед ранијих емпиријских истраживања
2. Методологија и варијабле испитивања значаја кључних детерминанти конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације
 - 2.1. Развој упитника
 - 2.2. Анализа валидности упитника
3. Резултати истраживања

4. Дискусија добијених резултата
5. Ограничења и правци будућих истраживања
6. Препоруке креаторима друштвених политика и стратегије развоја Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације

ЗАКЉУЧАК ЛИТЕРАТУРА

У првом делу докторске дисертације под насловом „Туристичка дестинација - сложен и динамичан систем” (стр. 7-41) кандидат је фокус ставио на анализу појма туристичке дестинације као сложеног и динамичног система. Туристичка дестинација представља а је у контексту теорије система и теорије хаоса, према којима представља скуп ентитета, тј. правних и физичких субјеката, међу којима се успостављају одређене интеракције, чији су исходи и процеси усмерени, кроз остваривање индивидуалних циљева и интереса свих појединачних актера (будући да су сви вођени сопственим интересима и циљевима), на остваривање општег циља система, тј. креирање целокупног задовољства туриста током боравка на дестинацији. Кандидат истиче да је у оваквим околностима потребно креирати такав систем у коме ће процеси усмерени на остваривање општег циља надвладати оне који су усмерени на индивидуалне циљеве, некомпатибилне општем циљу. Развој једног таквог система у пракси није могућ без претходног разматрања и разумевања теоријског модела. Из тог разлога у наредном кораку кандидат је фокус ставио на анализу и представљање модела туристичке дестинације. Посебна пажња у овом делу дисертације посвећена је управљању туристичком дестинацијом као сложеним системом, са нагласком на комплексност овог процеса из разлога што различити догађаји генерисани људским активностима и/или природним догађајима могу да избаце систем из стања равнотеже и нормалног функционисања. Даљи развој теорије система омогућио је да се такви концепти и теорије, као што су теорија дисипативне структуре, теорије синергије и теорија динамике система, примене у одређивању особина туристичке дестинације, као што су детерминисаност, нелинеарност, адаптивност, неуравнотеженост. Истовремено, наведено је омогућило даље изучавање интра-системског механизма еволуције дестинације, а посебно изучавање просторног развоја туристичке дестинације као сложеног и динамичног система, што је био предмет посебне анализе у овом делу дисертације.

Други део рада, под насловом „Конкурентност туристичке дестинације” (стр. 42-86), кандидат је посветио анализи конкурентности туристичке дестинације. Анализа је започета представљањем теоријских основа концепта. Кандидат истиче да, имајући у виду значај конкурентности и развијања и очувања конкурентске предности, не чуди чињеница да је велики број аутора радио или још увек ради на развоју модела конкурентности туристичке дестинације. Резултат тога јесте појава великог броја модела, који су еволуирали од једноставних модела који се фокусирају на перцепцију маркетиншког позиционирања дестинације, па до сложених који уважавају утицај и

међусобну повезаност великог броја фактора и усмерени су на предвиђање конкурентске позиције дестинације у будућности. Како су се у теорији издвојиле и у пракси афирмисале две групе модела: 1) дескриптивни модели; 2) модели засновани на агрегатном индексу, то су најзначајнији представници ових група били предмет посебне анализе кандидата.

Сазнање да маркетинг дестинације данас представља изузетно важан инструмент у јачању и промовисању конкурентности дестинације, који олакшава постизање циљева туристичке политике, која би требало да буде усклађена са стратешким планом развоја региона, намеће потребу његовог посебног изучавања као инструмента оптимизације утицаја туризма и максимизирања користи за цео регион, уважавајући интересе свих елемената туристичке дестинације. С обзиром на то да његова ефикасност зависи од познавања следећих елемената: 1) детерминисаности стратегијских захтева типовима туристичких дестинација и тржишних сегмената, 2) процеса јачања имиџа и брэнда туристичке дестинације и 3) улоге маркетинг менаџмента у јачању конкурентности туристичке дестинације, то је кандидат сваком од њих посветио посебну пажњу.

На крају овог дела дисертације кандидат фокус ставља на анализу конкурентности туристичке дестинације у контексту теорије социјалне размене. Истиче да теорија социјалне размене пружа адекватну основу за разумевање позитивних и негативних утицаја развоја дестинације на једно друштво, уважавајући супротстављене интересе свих стејкхолдера.

Трећи део рада, под насловом „Детерминанте конкурентности туристичке дестинације” (стр. 87-121), кандидат је посветио анализи кључних детерминанти конкурентности. Овај део рада започет је анализом теоријских аспеката детерминанти конкурентности туристичке дестинације. Анализа је затим настављена представљањем најзначајнијих материјалних и нематеријалних детерминанти конкурентности туристичких дестинација. Како постојање материјалне основе представља базу развоја свих осталих елемената, предмет посебне анализе у оквиру прве групе елемената су инфраструктура, супраструктура и материјално културно наслеђе, док је у оквиру друге групе елемената фокус на природи и природном окружењу (рељефу, еколошком окружењу, хидрографији и изворима минералних вода, климатским условима и биогеографији), као предусловима за развој елемената материјалне основе створене људским деловањем, а које је могуће у потпуности изједначити са атрактивним елементима туристичке дестинације. У овој анализи кандидат посебан акценат ставља на њихову експлоатацију и указивање на алтернативне начине њихове употребе због лимитираности, односно потребе уважавања интереса будућих генерација.

Целовитост туристичког потенцијала, одређена његовим садржајем, резултат је истовременог и међусобног садејства елемената материјалне и нематеријалне основе. Кандидат наводи да због тога није могуће извршити валидну анализу потенцијала и конкурентности туристичке дестинације без темељне анализе елемената нематеријалне

основе као детерминанти конкурентности. У оквиру ове категорије детерминанти кандидат је посебну пажњу посветио квалитету људских ресурса.

Неопходност посебног изучавања макро-окружења, као детерминанте конкурентности туристичке дестинације, произилази из чињенице да оно представља макро средину у којој дестинација егзистира, а која у себи сублимира велики број фактора, почев од политичког окружења и политика развоја дестинација и туриста, институционалних подршки, па све до (не)развијености финансијског тржишта, куповне снаге тражње и конкурентности целе националне економије у односу на регионално, али и глобално окружење. Будући да у стручним круговима нема консензуса о томе којим категоријама треба исказивати квалитет макроекономског окружења као детерминанте конкурентности дестинације, то га кандидат за потребе докторске дисертације исказује кроз оцене квалитета политика развоја туристичке дестинације и институционалних подршки, квалитета управљања и маркетинга туристичке дестинације, као и карактеристика туристичке тражње у контексту куповне моћи туриста и њихових захтева. Овако исказано макроекономско окружење у себи интегрише ширу димензију, која репрезентује стабилност целокупног социо-политичког окружења чије се акције у друштву перципирају као пожељне, правилне или одговарајуће, у оквиру утемељеног система норми, вредности и уверења, али и ужу димензију која се огледа кроз развијеност институционалне инфраструктуре преко које се путем различите регулативе делује на обликовање понашања актера на туристичкој дестинацији, на њихов развој и уопште на уређење привредног амбијента који треба да подстакне и подржи јачање конкурентности и развоја дестинације. Из овог разлога наметнула се потреба да се овако дефинисано макроекономско окружење разматра као посебна детерминанта конкурентности туристичке дестинације, што је кандидат успешно урадио.

На крају овог дела дисертације кандидат је фокус ставио на основе конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације, с циљем да се одреди (процени) туристички потенцијал и конкурентске предности дестинације у контексту егзистирања елемената материјалне и нематеријалне основе, као детерминанти конкурентности туристичке дестинације.

Четврти део дисертације, под насловом „Емпиријско истраживање кључних детерминанти конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације” (стр. 122-158), кандидат је посветио емпиријском истраживању. Истраживање је засновано на квантитативним подацима (оценама испитаника) везаним за детерминанте конкурентности дестинације које су описане у претходном делу дисертације. Дакле, овај део је посвећен емпиријском истраживању утврђивања и квантификовања утицаја кључних детерминанти конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. Истраживање је започето представљањем методологије и варијабли које су се користиле у испитивању значаја кључних детерминанти конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. Избор варијабли детерминисан је теоријским моделима конкурентности дестинације,

са једне, и резултатима ранијих емпиријских истраживања везаних за значај одређених детерминанти конкурентности дестинација, са друге стране. Након прикупљања података и представљања теоријских основа модела, у наставку је фокус на анализи добијених резултата, односно анализи оцене параметара регресионог модела конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације. Анализа добијених резултата у контексту прихватања или одбацивања постављених хипотеза извршена је у делу дисертације под насловом „Дискусија добијених резултата”. Након ове анализе кандидат је указао на могућа ограничења и недостатке самог истраживања и формулисао је препоруке креаторима друштвених политика у циљу дефинисања могућих стратегија развоја Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације.

3. ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у научној области

Докторска дисертација има теоријски и практичан допринос. У теоријском смислу, допринос докторске дисертације је потврђивање релевантности примене теорије система у дефинисању и изучавању туристичких дестинација, као сложеног и динамичног система. Практичан допринос дисертације огледа се у развоју одговарајућег методолошког оквира, које ће моћи да користе креатори друштвених политика и стратегија развоја туристичких дестинација приликом планирања будућег развоја дестинације и јачања њене конкурентности. Модел ће моћи да се користи за симулирање различитих сценарија сагледавања ефеката промена у детерминантама конкурентности на развој дестинације. Такође, истраживање је потврдило одређене доминантне теоријске ставове у погледу значаја и интензитета утицаја детерминанти на јачање конкурентности дестинације, пре свега везаних за Аранђеловац и Тополу. На овај начин дисертација допринела је обогаћивању домаће литературе, упознавањем потенцијалних читалаца, не само са кључним детерминантама конкурентности Аранђеловца и Тополе као дестинације, већ и са теоријским постулатима концепта конкурентности туристичке дестинације.

3.2. Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног резултата кандидата у одговарајућој научној области

Докторска дисертација под насловом „Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације” резултат је самосталног и оригиналног научно-истраживачког рада кандидата. Комисија оцењује да су предмет и циљеви истраживања јасно формулисани, истраживачке хипотезе научно засноване и тестиране применом одговарајуће методологије, на основу које су тумачени добијени резултати и изведени одговарајући закључци. У циљу анализе постављеног истраживачког

проблема и извођења објективних, научно и емпиријски заснованих закључака, кандидат је користио релевантну и обимну домаћу и страну научну литературу. Избор литературе је примерен дефинисаном предмету истраживања и постављеним циљевима и истовремено омогућава систематичну анализу и критичко вредновање теоријских претпоставки и емпиријских резултата. Кандидат је користио јасан стил изражавања и прецизну стручну терминологију што указује на разумевање проучаване проблематике. Спроведено емпиријско истраживање у докторској дисертацији, засновано на одговарајућем узорку и релевантним изворима података, резултат је самосталног рада кандидата који је кроз примену одговарајуће методологије извео јасне и логички утемељене закључке истраживања.

На основу наведеног, Комисија констатује да докторска дисертација под називом **„Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације”** представља резултат оригиналног и самосталног научно-истраживачког рада кандидата у оквиру научне области Менаџмент и бизнис, уже научне области Макроекономски менаџмент.

3.3. Преглед остварених резултата рада кандидата у научној области

Кандидат **Немања Филиповић** се у досадашњем научно-истраживачком раду бавио проблематиком која је повезана са темом докторске дисертације. Резултати истраживања кандидата публиковани су у научним часописима, као и у зборницима са научних скупова. На основу наведеног списка радова (датих у тачки 1.2. Извештаја), Комисија посебно издваја следеће:

1. Ризнић, Д., Дукић, А., и **Филиповић, Н.** (2017). Екотуризам и одрживи развој. *Ecologica*, 24(86), 334-340.
2. **Filipović, N.** (2018). Intangible cultural heritage as a motive for tourists to choose the tourist destination Arandjelovac. *Hotel and Tourism Management*, 6(1), 53-62.
3. Гардешевих-Филиповић, М., и **Филиповић, Н.** (2016). Вишекритеријумска оптимизација као подршка избору дестинације у конгресном туризму. *Конференција АРА „Заштита животне средине и туризам”*, Аранђеловац, Србија, стр. 46-55.
4. Јовановић, Љ., **Филиповић, Н.**, и Милетовић, Н. (2016). Туризам и однос туристичког и просторног планирања. *Конференција АРА „Заштита животне средине и туризам”*, Аранђеловац, Србија, стр. 270-275.

3.4. Оцена испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Комисија оцењује да докторска дисертација кандидата **Немање Филиповића** под насловом **„Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације”** испуњава све дефинисане захтеве у погледу структуре, садржаја, обима, квалитета и резултата истраживања у односу на тему која је пријављена и одобрена.

Избор релевантне научне литературе и научне методологије карактеристичне за област друштвених наука одговара дефинисаном истраживачком предмету и циљевима истраживања. Резултирајући садржај дисертације, структуриран у четири логично повезана дела, примерен је предмету, циљевима и истраживачким хипотезама. Тестирањем, анализом и критичким вредновањем постављених истраживачких хипотеза, изведени су научно и практично релевантни закључци.

Сходно наведеном, Комисија констатује да обим и квалитет докторске дисертације одговарају пријављеној и одобреној теми, предмету и циљевима истраживања, као и истраживачким хипотезама.

3.5. Научни резултати докторске дисертације

Комисија констатује да научни резултати докторске дисертације кандидата **Немање Филиповића**, под насловом „**Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације**” имају значајан допринос у свеобухватном сагледавању и разумевању детерминанти конкурентности туристичке дестинације.

Као најзначајније резултате истраживања, који имају одговарајући теоријски и практичан значај, Комисија издваја следеће:

- идентификовање кључних детерминанти конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације,
- потврђивање позитивног утицаја материјалних детерминанти конкурентности на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације,
- потврђивање позитивног утицаја нематеријалних детерминанти конкурентности на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације,
- откриће да утицај супраструктуре као детерминанте конкурентности на конкурентност анализираних туристичке дестинације одступа од доминантног мишљења у јавности,
- потврђивање позитивног утицаја фактора макроекономског окружења као детерминанте конкурентности туристичке дестинације на конкурентност Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације,
- развој одговарајућег методолошког оквира који ће моћи да користе креатори друштвених политика и стратегија развоја туристичких дестинација приликом планирања будућег развоја дестинације и јачања њене конкурентности,
- развој одговарајућег модела конкурентности туристичке дестинације који ће моћи да се користи за симулирање различитих сценарија при сагледавању ефеката промена у детерминантама конкурентности на развој дестинације.

3.6. Применљивост и корисност резултата у теорији и пракси

Комисија сматра да су резултати истраживања докторске дисертације под насловом „Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације” кандидата **Немање Филиповић** теоријски и научно релевантни и корисни.

Теоријска применљивост и корисност докторске дисертације се огледа у проширивању теоријских знања из области конкурентности туристичке дестинације. Докторска дисертација доприноси обогаћивању литературе из ове области у Републици Србији, имајући у виду постоји мали број домаћих радова који су проучавали детерминанте конкурентности туристичких дестинација Републике Србије, а посебно оних који су у том изучавању полазили од поимања туристичке дестинације као сложеног и динамичног система. Истовремено, израдом докторске дисертације успостављен је чврст теоријско-методолошки основ за даља истраживања у области конкурентности туристичке дестинације.

Применљивост и корисност резултата докторске дисертације у пракси произилази из оригиналног емпиријског истраживања и развоја модела који ће моћи да се користи за анализу ефеката промене у кључним детерминантама конкурентности туристичке дестинације путем симулирања промена у детерминантама. Истовремено, модел омогућава да се кооптира међусобна условљеност и међузависност детерминанти и на тај начин уочи синергетски ефекат промена у кључним детерминантама. Додатно, корисност резултата докторске дисертације огледа се и у утврђивању каузалности између економског развоја региона Шумадије у којем се дестинација налази и развоја туристичке дестинације. На крају, значајан допринос дисертације огледа се и у идентификовању преломних догађаја у промени путање у еволуцији дестинације.

3.7. Начин презентовања резултата научној јавности

Спроведено емпиријско истраживање у докторској дисертацији кандидата **Немање Филиповића**, под насловом „Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације” пружа добру основу за припрему научних и стручних радова и њихово публиковање у референтним научним часописима националног и међународног значаја, као и презентовање на научним скуповима у земљи и иностранству. Кроз публиковање и презентовање оригиналних научних радова, научна и стручна јавност биће упозната са најважнијим закључцима и достигнућима спроведеног истраживања. Публиковање монографије из области разматране проблематике у докторској дисертацији, уз надоградњу и проширење теоријских и емпиријских истраживања, може представљати користан извор информација и знања из области макроекономског менаџмента, како за научну, тако и за стручну јавност.

ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Комисија закључује да је докторска дисертација кандидата **Немање Филиповића** под насловом „**Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације**” представља оригиналан и самосталан научни рад који даје значајан допринос теорији и пракси у оквиру научне области Менаџмент и бизнис, односно уже научне области Макроекономски менаџмент. Комисија констатује и да је докторска дисертација у погледу релевантних, и у Извештају разматраних, аспеката у складу са пријављеном и одобреном темом од стране Наставно-научног већа Факултета за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу и Већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу. Такође, Комисија оцењује да су теоријска и емпиријска истраживања у докторској дисертацији оправдана и научно утемељена.

На основу претходно наведеног, Комисија је једногласна у оцени да докторска дисертација кандидата **Немање Филиповића**, под насловом „**Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације**”, испуњава све суштинске и формалне услове за јавну одбрану.

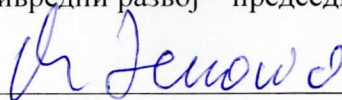
ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

На основу претходно изнетих чињеница, запажања, анализе и оцене резултата докторске дисертације, Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу да прихвати Извештај о оцени докторске дисертације кандидата **Немање Филиповића**, под насловом „**Детерминанте конкурентности Аранђеловца и Тополе као туристичке дестинације**” и одобри њену јавну одбрану.

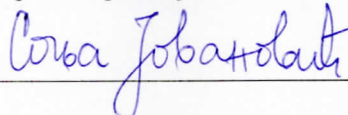
У Врњачкој Бањи и Нишу, јун 2023. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. **Др Миљан Лековић**, ванредни професор Факултета за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Општа економија и привредни развој – председник

2. **Др Соња Јовановић**, редовни професор Економског факултета Универзитета у Нишу, ужа научна област Привредни развој и економска политика – члан

3. **Др Марија Костић**, ванредни професор Факултета за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Екоменаџмент – члан

